

Noua nouă stângă: o analiză în durată lungă (I)

I. Primul consens social postbelic

Un război mondial e o experiență traumatizantă la nivel social, iar orice astfel de experiență devine utilă ulterior. Pentru cei care au trăit războiul, el a devenit o sursă de consens prin opoziție. Prin opoziție la dictatura nazistă, ia naștere consensul în favoarea democrației politice. Prin opoziție la încălcarea drepturilor civile de către nașiști, ia naștere un consens în favoarea acelor drepturi.

Acestui nivel de consens i se adaugă un altul, mai larg, devenit evident cu mult înainte de război și care continuă să se manifeste și după: cel în favoarea modernității economice. Capitalismul industrial e perceput ca legitim, iar modelul de organizare a firmei de producție devine un model asumat și în alte domenii. Cooperarea are loc, pretutindeni, prin organizare ierarhică și control de sus în jos.

Modelul ierarhiei raționale e preluat inclusiv la nivel familial. Diferența tradițională de roluri se transformă într-o diferență pe modelul diviziunii muncii dintr-o unitate de producție. Bărbatul nu mai e capul familiei – ci „directorul” ei, femeia nu mai e „stăpâna casei”, ci „directorul de achiziții” și așa mai departe. Pe scurt, ierarhia tradițională se păstrează, dar este reformulată în termenii unei ierarhii raționale specifice firmelor moderne de producție. În datele ei fundamentale, o astfel de lume continuă să fie profund autoritară. E suficient să vezi orice film al lui Bergman ca să înțelegi asta.

Acest autoritarism rațional a creat și premisele monoculturalismului postbelic: ideea că ierarhiile raționale trebuie respectate și că inserția în ierarhie se face pornind de la nivelul de jos și respectând cu strictețe regulile ei.

În fine, cea mai mare noutate postbelică o constituie integrarea proletariatului industrial în corpul politic al națiunii. Iar asta a presupus trecerea de la recunoașterea drepturilor politice și civile ale muncitorimii industriale (care avusese deja loc după Primul Război Mondial) la recunoașterea unor drepturi economice și sociale specifice acestei categorii – în principal dreptul la grevă, la organizare sindicală, la negocieri colective (prin intermediul sindicatelor) și la un nivel de trai decent.

Pe scurt, consensul social postbelic s-a format în jurul următoarelor elemente: democrație politică reprezentativă, cu drepturi politice și civile recunoscute tuturor, drepturi economice și sociale centrate pe proletariatul industrial, capitalism industrial, monoculturalism și autoritarism rațional (cooperare prin coordonare pe verticală).

Privit cu atenție, acest consens este unul de stânga. Nu doar prin integrarea proletariatului în corpul politic, cât mai ales prin asumarea solidarității ca valoare fundamentală. Și e normal să fie așa atâta vreme cât efortul de război a fost unul colectiv, iar eforturile colective tind să genereze solidaritate. În ultimă instanță, valorile fondatoare ale lumii postbelice sunt solidaritatea și disciplina.

Din perspectiva asta, epoca postbelică a reprezentat perioada de glorie a vechii stângi muncitorești, dominată politic de laburiști, de socialiști și de social-democrați. Pentru a rezista, partidele de dreapta au trebuit ca la rândul lor să integreze solidaritatea ca valoare fundamentală în doctrinele lor.

II. Sfârșitul consensului postbelic

Experiențele primei generații postbelice s-ar fi putut perpetua pe o durată indefinită prin crearea de narațiuni simbolice transferate intergenerațional. În fond, asta e modelul prin care orice consens social se menține pe durate lungi: dacă nu intervine nimic care să delegitimeze respectivele narațiuni, consensul social se transferă de la o generație la alta cu modificări mai degrabă ne semnificative. De exemplu, până la apariția tiparului, a noilor descoperiri geografice și a noii astronomii, nimic nu a delegitimat la modul serios narațiunea feudală a ierarhiei naturale, consfințite de Dumnezeu și de tradiție. Iar odată cu revoluția industrială, această narațiune a devenit imposibil de crezut.

La fel, dacă nimic semnificativ nu s-ar fi întâmplat, am fi trăit și astăzi în limitele date de consensul postbelic. Doar credința în marile narațiuni simbolice face posibil consensul social pe termen lung.

Ce s-a schimbat, așadar? În primul rând, dintre elementele consensului postbelic, autoritarismul rațional – și, prin el, monoculturalismul – a fost primul contestat. O nouă generație, fără experiența directă a războiului dar cu experiența directă a bunăstării postbelice, a refuzat să mai accepte disciplina și s-a opus deschis autoritarismului rațional. Indiferent de ideologie, mișcarea hippie, Summer of Love, Mai 68 și toate celelalte au fost mișcări anti-autoritare. Iar odată cu apariția acestei contra-culturi, monoculturalismul a fost pus serios în discuție.

În al doilea rând, drepturile au prostul obicei de a fi virtual nelimitate – atât ca număr, cât și ca sferă de exercitare. Lista drepturilor civile din anii 50 e mai scurtă și mai restrictivă decât cea din anii 70. Apar astfel drepturile femeilor,

drepturile persoanelor LGBT, drepturile copilului. Dar, cel mai important, apare un drept nemaiauzit până atunci: dreptul la diferență. Solidaritatea în conformism e înlocuită, treptat, cu solidaritatea în diferență.

Toate acestea nu sunt suficiente pentru a pune capăt vechiului consens postbelic, la fel cum descoperirile geografice n-au anulat prin ele însele consensul feudal. Dar sunt suficiente pentru a-l șubrezi, pentru a-l face vulnerabil la schimbare.

În al treilea rând, după anii 60 asistăm la o tranziție dinspre capitalismul industrial spre cel al serviciilor. Firma de comerț, mai flexibilă, cu o durată de viață mai scurtă, dar mai agresivă, începe să ia treptat locul firmei industriale. Iar firma comercială nu se bazează pe disciplina de producție, ci pe noutate, pe inovație și pe capacitatea de a seduce. Ierarhiile raționale încep să se confrunte cu tot ce reprimaseră până atunci: cu emoțiile.

Iar când rațiunea care uniformizează e înlocuită cu emoțiile care individualizează, când drepturile sunt mai numeroase și fiecare dintre ele are o sferă mai largă de exercitare și când guvernul încă nu știe cum să lucreze cu toate acestea, apare inevitabil și o neîncredere în guvern. Rigorile necesare pentru a administra cu bine producția industrială devin, în calitatea lor de reglementări, bariere care sufocă noul tip de economie.

Nu doar monoculturalismul și autoritarismul rațional sunt puse în discuție, ci și capitalismul industrial – și, odată cu el, dreptul guvernului de a interveni în economie. Dar și dreptul guvernului de a limita drepturi civile cerute din ce în ce mai insistent. Dar și proletariatul industrial, perceput pentru prima oară ca retrograd, ca forță care frânează progresul și eliberarea societății de sub rigorile unui sistem vetust. Practic, cam de pe la mijlocul anilor 70, vechiul consens social e praf și pulbere, iar forțele politice care administrează status quo-ul sunt incapabile să vadă asta și să se adapteze la noua societate.

Iar societatea și economia din anii 70 sunt lovite de două crize petroliere și de stagflație, care pun capăt vechii lumi și fac posibilă revoluția neoliberală.

III. Noul consens neoliberal

Consensul neoliberal s-a conturat în jurul următoarelor elemente: democrație politică reprezentativă, cu drepturile politice deja consacrate, cu o listă mai numeroasă de drepturi civile, capitalism de tip *laissez-faire* (un capitalism centrat pe servicii, preponderent comerciale și financiare), neîncredere în stat (și în particular în guvern), neîncredere față de drepturile economice (cu excepția dreptului de proprietate și a dreptului de inițiativă economică) și față de drepturile sociale (combinată uneori, dar nu în mod necesar, cu conservatorism social) și multiculturalism (interpretat mai ales ca pluralism al stilurilor de viață).

Cuvintele de ordine au devenit: privatizare, dereglementare și dezimpozitare (în special dezimpozitare a succesului și transferare a poverii fiscale de pe capital pe muncă). În plan politic, noul consens a devenit rapid cunoscut sub denumirea de „democrație de piață liberă” (*free market democracy*, unde „piață liberă” înseamnă de fapt „capitalism de tip *laissez-faire*”).

Odată cu apariția acestui nou consens, vechea stângă a intrat în criză, iar prăbușirea regimurilor comuniste din Europa de Est i-a dat lovitura decisivă. De fapt, prăbușirea regimurilor comuniste a fost interpretată ca o confirmare suplimentară a narațiunilor simbolice generate de noul consens neoliberal.

Dacă ne uităm cu atenție, observăm că acest nou consens este unul mai degrabă de dreapta. Dacă valorile fundamentale ale vechiului consens postbelic erau solidaritatea și disciplina, valoarea fundamentală a noului consens e libertatea individuală. Disciplina e înlocuită cu responsabilitatea – care, în combinație cu neîncrederea față de drepturile sociale, e interpretată reduționist și represiv: este responsabilitatea celui sărac, de exemplu, să iasă din sărăcie, iar dacă n-o face vina îi aparține în totalitate. În plus, solidaritatea în diversitate a primilor contestatari ai consensului postbelic s-a transformat în toleranță față de diversitate.

Pentru a supraviețui politic, stânga a trebuit să se transforme radical. Noua stângă a încetat să mai fie o stângă muncitorească și a eliminat din discursul ei orice referire la clase sociale și la vreun război de clasă. Din perspectiva asta, noua stângă a adoptat un discurs universalist. Pe de altă parte, ea a devenit susținătoarea capitalismului de tip *laissez-faire* și a contribuit alături de partidele de dreapta la destructurarea capitalismului industrial – inclusiv la distrugerea sindicatelor proletariatului industrial. În fine, în interiorul acestui consens social stânga diferă de dreapta prin respingerea conservatorismului social, prin accentul pus mai mult pe libertate decât pe responsabilitate și prin sprijinirea mai accentuată a multiculturalismului (prin atenția suplimentară acordată grupurilor marginale sau marginalizate și cu consecința că stânga recunoaște mai multe drepturi civile decât dreapta).

Transformarea asta nu a fost nici ușoară, nici imediată. Partidele și liderii politici ai noului consens vin la putere din 1979 în Marea Britanie (conservatorii lui Margaret Thatcher) sau din 1981 (republicanii lui Ronald Reagan). Noua stângă apare și e suficient de consolidată încât să preia puterea cel puțin 10 ani mai târziu: în 1992 (democrații lui Bill Clinton), respectiv în 1995 (laburiștii lui Tony Blair). Între 1980 și 1990, partidele vechii stângi muncitorești pierd alegeri după alegeri – ceea ce, printre altele, confirmă atât dispariția vechiului consens postbelic, cât și moartea vechii stângi, de inspirație marxistă.